Curatorenstatement IABR 2026 – SYSTEMS OF SUPPORT

Form Follows Finance

Architectuur wordt niet alleen gevormd door ontwerpbeslissingen. Achter elk gebouw, elke stad en elk landschap gaan systemen schuil die bepalen wat er wordt gebouwd, waar, voor wie en onder welke omstandigheden. Grondstoffen, energie, arbeid, infrastructuur, regelgeving, eigendom en kapitaal maken architectuur mogelijk. De onderlinge relaties tussen deze systemen bepalen welke belangen worden gediend, welke vormen van waarde worden gecreëerd en wie de kosten draagt.

De afgelopen decennia hebben financiële systemen steeds meer invloed gekregen op de gebouwde omgeving. Gebouwen zijn niet alleen plekken om te wonen, te werken en samen te komen, maar ook investeringsobjecten. Grond, gebouwen en infrastructuur worden gewaardeerd op basis van rendement, kosten, opbrengsten en risico's op korte termijn en toekomstige opbrengsten. Financiële modellen en eigendomsstructuren bepalen niet alleen hoe steden zich ontwikkelen, maar beïnvloeden ook de ontwerpbeslissingen die daaraan ten grondslag liggen. Deze mechanismen zijn diepgeworteld in historische machtsverhoudingen, koloniale handelsnetwerken en de ongelijke verdeling van grondstoffen, arbeid en welvaart.

Form Follows Finance beschrijft een werkelijkheid waarin economische mechanismen steeds sterker bepalen welke vormen van architectuur mogelijk zijn. Financiële criteria beïnvloeden de grootte van woningen, de efficiëntie van plattegronden, de materiaalkeuze en beslissingen over sloop of hergebruik. De potentiële waarde van grond als financieel onderpand weegt dan zwaarder de maatschappelijke of materiële waarde van wat erop staat.

Tegelijkertijd botst de logica van voortdurende economische groei op de fysieke grenzen van een eindige planeet. De extractieve systemen die de hedendaagse welvaartsgroei aanjagen, zetten de ecologische voorwaarden waarvan die welvaart afhankelijk is steeds verder onder druk. De vraag naar grondstoffen, energie, water en ruimte blijft toenemen, terwijl de gevolgen van uitputting, vervuiling en klimaatverandering ongelijk worden verdeeld.

We zijn de planeet gaan behandelen als een bank waaruit we onbeperkt kunnen blijven opnemen. Maar de natuurlijke systemen die het leven mogelijk maken, functioneren in andere tempi en niet volgens financiële principes. Een bos kan in enkele dagen worden gekapt, maar heeft decennia of zelfs honderden jaren nodig om zich te herstellen. Schoon grondwater kan sneller worden opgepompt dan het wordt aangevuld via natuurlijke zuivering in bodemlagen. Materialen kunnen financieel worden afgeschreven terwijl ze nog generaties lang bruikbaar zijn. Wat op korte termijn financieel rendement oplevert, kan ecologische en maatschappelijke schade veroorzaken die zich niet eenvoudig laat herstellen.

Deze spanning wordt versterkt doordat de systemen die onze samenleving organiseren ook onze verwachtingen en gewoonten vormgeven. Economische groei, toegenomen particulier eigendom, efficiëntie, toenemende consumptie en steeds hogere comforteisen zijn zo diep verankerd in het dagelijks leven dat we ze vaak als vanzelfsprekend beschouwen, in plaats van als het resultaat van historische en politieke keuzes.

Architectuur weerspiegelt én versterkt deze aannames. De groeiende hoeveelheid woonruimte per persoon, de voorkeur voor nieuwbouw boven hergebruik en de verwachting dat iedereen over eigen voorzieningen beschikt, zijn keuzes waar de ontwerper weinig invloed op heeft. Ze zijn een uitdrukking aan heersende opvattingen over welvaart en vooruitgang. Als ontwerpers deze niet bevragen helpen ze bestaande systemen in stand te houden, zelfs nu hun schadelijke gevolgen steeds duidelijker worden.

Architectuur staat niet buiten deze ontwikkelingen. Ze geeft er ruimtelijk vorm aan. Ze vertaalt financiele modellen in gebouwen, grondstoffen in constructies, regelgeving in grondgebruik en politieke prioriteiten in de inrichting van steden en landschappen. Architectuur is dus niet alleen afhankelijk van bestaande systemen, maar draagt ook bij aan hun voortbestaan.

Dat maakt haar positie dubbelzinnig. Architectuur kan maatschappelijke waarde creëren, maar ook speculatie mogelijk maken. Ze kan bijdragen aan ecologisch herstel, maar ook aan de uitputting van grondstoffen. Ze kan ruimte bieden aan ontmoeting en collectief leven, maar ook uitsluiting en controle organiseren.

De vraag is daarom niet alleen hoe we anders kunnen bouwen, maar ook welke systemen onze gebouwen en steden in stand houden, welke aannames daaraan ten grondslag liggen en waar mogelijkheden voor verandering ontstaan.

SYSTEMS OF SUPPORT

Geen gebouw, stad of landschap staat op zichzelf. Alles wat we bouwen, is afhankelijk van meerdere systemen, die op hun beurt weer door andere systemen worden ondersteund.

Een gebouw rust op funderingen die tegelijkertijd de onderliggende bodem veranderen. Voor de bouw ervan zijn materialen, energie, arbeid, transport, kennis en kapitaal nodig, afkomstig uit verschillende delen van de wereld. Een woning is verbonden met lokaal grondbeleid, maar ook met internationale hypotheekmarkten, mondiale kapitaalstromen en politieke beslissingen die ver buiten de wijk waar de woning staat worden genomen. Een stad kan niet functioneren zonder water, voedsel, elektriciteit, afvalverwerking, lucht en de mensen die deze voorzieningen in stand houden. En achter schijnbaar immateriele systemen, zoals digitale netwerken en financiële markten, gaan fysieke infrastructuren, grondstoffen, energieverbruik en vaak slecht condities van menselijke arbeid schuil.

Deze verbanden blijven grotendeels buiten beeld. We zien het gebouw, maar niet de mijn waar het metaal vandaan komt. We gebruiken digitale diensten, maar zien zelden de datacenters, kabels en energienetwerken die deze mogelijk maken. We spreken over de ontoegankelijke woningmarkt, maar niet altijd over de financiële en juridische mechanismen die bepalen wie toegang heeft tot een woning.

Bovendien zijn de belangrijkste systemen waarvan we afhankelijk zijn niet door mensen ontworpen. Water, in alle haar verschijningsvormen, bodemprocessen, ecosystemen, lucht en atmosferische omstandigheden bepalen mede hoe onze leefomgeving ontstaat en verandert. Zonder rivieren zouden er geen havens zijn; zonder wind geen historische zeilroutes of de handelsnetwerken die daarvan afhankelijk waren; zonder levende bodems geen voedselproductie. Menselijke en natuurlijke systemen bestaan dus

niet los van elkaar, maar zijn voortdurend met elkaar verweven. De gebouwde omgeving staat niet buiten de natuur: ze maakt er materieel, energetisch en ecologisch deel van uit.

Ondersteuning in ontwerp is bovendien niet per definitie positief. Een systeem kan betaalbare huisvesting ondersteunen, maar ook speculatie; ecologisch herstel, maar ook grondstoffenwinning; collectieve kennis, maar ook controle. Wat het ene systeem ondersteunt, kan een ander systeem onder druk zetten.

Wat ondersteunt een systeem, wie heeft daar baat bij en wie of wat draagt de kosten?

Deze vraag staat centraal in de twaalfde Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam, SYSTEMS OF SUPPORT.

De tentoonstelling onderzoekt de onderlinge afhankelijkheden die onze gebouwde omgeving vormgeven. Ze laat zien hoe economische, ecologische, politieke, materiële, culturele en sociale systemen met elkaar verweven zijn, hoe ze zich in de loop van de tijd hebben ontwikkeld en waar mogelijkheden liggen om hun onderlinge relaties anders te organiseren.

Daarmee verschuift de aandacht van architectuur als autonoom object naar architectuur als onderdeel van een groter geheel. Tegelijkertijd stelt de tentoonstelling de aannames ter discussie waarmee we onze omgeving begrijpen. Systemen bestaan niet alleen uit infrastructuren, instituties en financiële modellen. Ze worden ook in stand gehouden door gewoonten, verwachtingen en ideeën over wat normaal, wenselijk of mogelijk is.

Als gebouwen en steden voortkomen uit zulke complexe relaties, kan hun toekomst niet uitsluitend worden bepaald door nieuwe ontwerpen of technologische oplossingen. De ecologische en maatschappelijke uitdagingen van vandaag vragen om meer dan efficiënte gebouwen, duurzame materialen of innovatieve bouwmethoden. Ze vragen ook om andere manieren van produceren, financieren, bezitten, beheren, onderhouden en samenwerken.

Dat betekent niet dat architectuur deze systemen op eigen kracht kan veranderen. De discipline is diep verweven met andere disciplines die deze systemen mede bepalen. Maar architectuur kan wel het gesprek over noodzakelijke veranderingen aanjagen. Juist daarom moet haar handelingsruimte opnieuw worden onderzocht.

Architectuur kan relaties zichtbaar maken die doorgaans verborgen blijven. Ze kan gevestigde aannames ter discussie stellen, verschillende vormen van kennis met elkaar verbinden en nieuwe mogelijkheden verbeelden en alternatieve praktijken daadwerkelijk realiseren. Ze kan bijdragen aan het behoud en de aanpassing van wat al bestaat, aan het herstel van aangetaste landschappen en aan de ontwikkeling van collectieve vormen van eigendom, beheer en zorg.

Soms ligt de betekenis van een ontwerp niet in een nieuw gebouw, maar in een andere omgang met bestaande materialen of constructies. In het organiseren van samenwerking tussen bewoners. In het verbinden van ecologische kennis met ruimtelijke besluitvorming. Of in het veranderen van de regels en financiële voorwaarden waaronder gebouwen tot stand komen.

De handelingsruimte van architectuur ligt daarom niet alleen in het ontwerpen van objecten, maar ook in het zichtbaar maken, bevragen, onderhouden en, waar mogelijk, opnieuw verbeelden of anders organiseren van de relaties die onze leefomgeving vormgeven.

De centrale vraag is niet langer wat architectuur kan produceren, maar wat zij mogelijk kan maken.

De locatie als methode

De twaalfde IABR vindt plaats in de voormalige Hunter Douglas-fabriek op het Rotterdamse schiereiland Feijenoord, aan de Maas.

De geschiedenis van deze plek laat zien hoe natuurlijke processen, menselijke ingrepen en economische ontwikkelingen samen een landschap vormgeven. Het gebied ontstond in het getijdenlandschap van de Rijn-Maasdelta, waar water en sediment voortdurend de grenzen tussen land en rivier verlegden. Door de aanleg van havens, waterbouwkundige werken en opeenvolgende fasen van industrialisatie werd het onderdeel van de groeiende Rotterdamse havenstad en haar internationale handelsnetwerken.

Op een plek waar ooit een galgenveld lag en later een pesthuis stond, ontwikkelden zich in de negentiende eeuw industriële activiteiten. Het terrein groeide uiteindelijk uit tot een productiecomplex voor architectonische systemen van aluminium zoals Luxaflex zonwering, plafondafwerking en systeemwanden, beter bekend als de multinational Hunter Douglas.

Deze geschiedenis is nog altijd afleesbaar aan de bestaande hallen en constructies. Kolommen en balken dragen letterlijk het dak van de fabriek. Maar wat ondersteunde de fabriek zelf?

De fabriek maakte deel uit van een geglobaliseerd netwerk van grondstoffenwinning, productie, transport en handel. Achter de constructie gaan mijnen, energiebronnen, scheepvaartroutes, arbeidsverhoudingen, financiële structuren en internationale markten schuil. Elk van deze systemen was op zijn beurt afhankelijk van andere systemen: energie van grondstoffen en infrastructuur, productie van arbeid en kennis, en arbeid van voedsel, huisvesting en sociale voorzieningen. De fabriek was geen op zichzelf staand gebouw, maar een knooppunt waar deze relaties samenkwamen.

Enkele jaren geleden werd het bedrijf Hunter Douglas verkocht aan 3G Capital, een private investeerder die het bedrijf saneerde om de investeringskosten terug te verdienen. Een van de eerste bedrijfslocaties die in de verkoop kwam was het terrein op Feijenoord, omdat de waarde van de grond aanmerkelijk hoger wordt als je het als woningbouwlocatie verkoopt. De Hunter Douglas locatie werd gekocht door drie beursgenoteerde Nederlandse bedrijven, een consortium van twee vastgoedontwikkelaars en een pensioenfonds: Heijmans, Dura Vermeer en ASR.

Met het verdwijnen van de industriële productie verdween ook de eeuwenoude relaties tussen de fabriek, de omliggende wijk en de mensen die er werkten. Wat ooit een productieplek was, staat nu aan het begin van een nieuwe fase van stedelijke ontwikkeling. Deze transformatie roept opnieuw vragen op over de verhouding tussen privaat rendement en publieke waarde, tussen financiële belangen en de socio-economische en culturele behoeften van bestaande gemeenschappen.

Hoe kunnen de bestaande gebouwen een nieuwe betekenis krijgen? Welke vormen van productie en werkgelegenheid blijven onderdeel van de stad? Hoe kan nieuwe woningbouw bijdragen aan de omliggende gemeenschap? En hoe verhouden deze ontwikkelingen zich tot de uitdagingen van klimaatverandering, hittestress, waterveiligheid en ecologisch herstel?

De voormalige fabriek is daarom meer dan de locatie van de tentoonstelling. Ze biedt ook een methode om naar de gebouwde omgeving te kijken. De plek laat zien hoe verschillende systemen samen een gebouw, een wijk en een stad voortbrengen, maar ook wat er gebeurt wanneer die systemen veranderen of verdwijnen.

Vanuit deze specifieke geschiedenis onderzoekt de IABR hoe bestaande structuren nieuwe betekenissen en functies kunnen krijgen, welke relaties behouden, hersteld of anders georganiseerd moeten worden en hoe de toekomstige ontwikkeling van het gebied kan bijdragen aan vormen van maatschappelijke waarde die niet uitsluitend in financieel rendement kunnen worden uitgedrukt.

De tentoonstelling als onderzoek

SYSTEMS OF SUPPORT brengt een stads- en publieksprogramma, onderzoek en een tentoonstelling met 56 projecten samen, die elk op hun eigen manier de systemen achter de gebouwde omgeving onderzoeken.

De tentoonstelling biedt geen eenduidige toekomstvisie of verzameling kant-en-klare oplossingen. In plaats daarvan brengt ze verschillende manieren van kijken, onderzoeken en handelen bijeen.

Sommige projecten maken zichtbaar hoe financiële modellen, regelgeving, eigendomsstructuren en politieke beslissingen onze steden vormgeven. Andere volgen de herkomst en levenscyclus van materialen, van winning en productie tot transport, gebruik, sloop en hergebruik.

Verschillende projecten onderzoeken hoe water, bodem, lucht en ecosystemen onze leefomgeving mede vormgeven, en wat het betekent om met deze processen te ontwerpen in plaats van ze alleen te willen beheersen.

Andere richten zich op de systemen die onze kennis en verbeelding vormgeven: data, kaarten, archieven, beelden en verhalen. Ze laten zien dat de manier waarop we de wereld beschrijven en begrijpen ook beinvloedt wat we voor mogelijk houden. Een spreadsheet kan een gebouw reduceren tot zijn financiële rendement. Een kaart kan politieke grenzen vanzelfsprekend doen lijken. Een architectuurtekening kan de herkomst van materialen buiten beeld laten. Andere vormen van representatie kunnen juist zichtbaar maken wat deze instrumenten verhullen.

Weer andere projecten verkennen alternatieve vormen van ondersteuning. Collectieve woonvormen, gedeeld eigendom, hergebruik van gebouwen en materialen, informele infrastructuren, onderhoud, lokale en inheemse kennis, samenwerking en zorg laten zien hoe bestaande relaties anders kunnen worden georganiseerd.

De projecten verschillen sterk in schaal, vorm en benadering. Sommige zijn kritisch en analytisch, andere speculatief, experimenteel of direct verbonden met de ontwerppraktijk. Wat ze gemeen hebben, is een verschuiving van de aandacht: van afzonderlijke objecten naar de relaties die deze objecten mogelijk maken.

De tentoonstelling laat niet alleen zien hoe systemen functioneren, maar ook waar ze kwetsbaar zijn, waar belangen botsen en waar mogelijkheden voor verandering ontstaan. Ze onderzoekt bovendien hoe onze vertrouwde manieren van kijken bepaalde relaties onzichtbaar maken en hoe andere perspectieven nieuwe mogelijkheden kunnen openen.

Een plek voor nieuwe verbindingen

Niet elke verandering begint met een nieuw ontwerp. Soms begint ze met het herkennen van wat er al is, het begrijpen van een afhankelijkheid of het zichtbaar maken van een relatie die eerder buiten beeld bleef.

Met SYSTEMS OF SUPPORT onderzoekt de IABR ook haar eigen rol. Kan een tijdelijke tentoonstelling meer zijn dan een presentatie van ideeën en projecten? Kan ze bijdragen aan het ontstaan van relaties tussen mensen, kennis, instellingen en plekken die ook na afloop blijven bestaan?

Deze vraag krijgt een bijzondere betekenis in Feijenoord, waar de toekomst van het voormalige Hunter Douglas-terrein nog volop in ontwikkeling is. De transformatie van het gebied gaat niet alleen over de functie van gebouwen en de inrichting van de openbare ruimte, maar ook over de belangen van bestaande gemeenschappen, de toekomst van werk, betaalbare huisvesting en de verdeling van ruimte en middelen.

Deze uitdagingen kunnen niet door één ontwerper, ontwikkelaar of instelling worden opgelost. Ze vragen om samenwerking tussen verschillende partijen, elk met hun eigen belangen, verantwoordelijkheden en vormen van kennis.

Door de voormalige fabriek tijdelijk open te stellen als plek voor ontmoeting, onderzoek, onderwijs, debat en experiment wil de IABR ruimte scheppen voor deze uitwisseling. Het samenwerkingsprogramma Samen Slim onderzoekt hoe grootschalige gebiedsontwikkeling effectiever kan bijdragen aan brede welvaart, door inclusievere vormen van opdrachtgeverschap, alternatieve ontwerpprincipes en nieuwe financieringsmodellen. Buurtinitiatieven die in de Soft Atlas zijn samengebracht, laten zien welke vormen van kennis, samenwerking en maatschappelijke waarde al in het gebied aanwezig zijn. En midden in de tentoonstelling verkennen masterstudenten van de Rotterdamse Academie van Bouwkunst drie maanden lang mogelijke toekomsten van deze plek op basis van gedegen kennis van het bestaande.

De biënnale bepaalt niet hoe de toekomst van Feijenoord eruit moet zien. Wel kan ze bestaande kennis en initiatieven samenbrengen, nieuwe verbindingen mogelijk maken en vragen opwerpen die ertoe doen voor de verdere ontwikkeling van het gebied.

Zo wordt de biënnale zelf onderdeel van het onderzoek. De vraag is niet alleen welke systemen architectuur ondersteunen, maar ook welke vormen van ondersteuning een culturele instelling kan bieden.

Want de toekomst van een plek wordt niet alleen bepaald door wat er wordt gebouwd, maar ook door de relaties die er ontstaan en blijven bestaan.

The future is here; it just needs to be (re)assembled.